

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

PROJEKT RAZVOJA ODRŽIVOG TURIZMA
U BOSNI I HERCEGOVINI (TURIZAM)

RODNA ANALIZA SEKTORA TURIZMA

SAŽETAK

POZADINA

Cilj USAID-ovog projekta razvoja održivog turizma u Bosni i Hercegovini (Turizam) je opći ekonomski porast zasnovan na turizmu i promocija društvene sloge, oslanjajući se pri tome na kulturnu baštinu i prirodne ljepote BiH. Jačanje jednakosti spolova također je jedan od ciljeva projekta Turizam.

Bosna i Hercegovina (BiH) se suočava s masovnim odlaskom radne snage, odnosno turističkih radnika, uključujući i žene, i preostaje joj samo nekoliko pravaca djelovanja, a to su poboljšanje uslova za radnike, aktiviranje neaktivnog radno sposobnog stanovništva i otvaranje tržišta rada imigrantima. Što se tiče razvoja turizma, BiH ima priliku da kvalitetnije zadovolji različite potrebe i očekivanja turista različitih spolova i promovira rodno osviješteno predstavljanje nasljeđa, što je ujedno i pametno poslovanje i ukupna obaveza (UNWTO/UNDP 2017).

Rodna ocjena je provedena u periodu između 3. marta i 10. maja 2021. godine kako bi se utvrdili glavni izazovi i neophodne intervencije te se te informacije iskoristile za provođenje projekta Turizam s ciljem stvaranja više mogućnosti za žene u turizmu, ali i drugim pratećim sektorima. Procjena je ažurirana u februaru 2022. godine uvrštavanjem najnovijih podataka s posebnim osvrtom na ostale aktere u sektoru turizma. Glavna svrha procjene je sticanje razumijevanja heterogenosti žena koje su uključene u različite turističke aktivnosti, a radi se o ženama iz seoskih i gradskih sredina, s različitim

stepenom obrazovanja — od niskog do visokog, ženama u različitim dijelovima vrijednosnog lanca turizma — od poljoprivrednih proizvođača do vlasnica firmi i njihovih uposlenica te potrošača turističkih proizvoda i usluga, ženama koje žive s invaliditetom, kao i LGBTIQ osobama. Ove različite grupe će na različit način učestvovati i imati različite koristi od turističkih aktivnosti.

Izvještaj se naslanja na pregled odgovarajuće literature nadopunjen kvalitativnim i kvantitativnim informacijama iz intervjua sa zainteresiranim stranama iz sektora turizma, kao i ankete provedene među udruženjima žena u BiH. Organizirana su ukupno 33 pojedinačna ili grupna sastanka putem interneta, telefona ili uživo, na kojima je učestvovalo sedam muškaraca i trideset žena. Anketu je popunilo dvadeset udruženja žena.

U izvještaju se koriste smjernice USAID-a vezane za provođenje rodne analize zasnovane na podacima prikupljenim iz različitih izvora, uz pojašnjenje kako data područja nacionalnih zakona, odnosi moći, pristup resursima, korištenje vremena i stereotipi utiču na mogućnosti ili ograničenja zasnovana na spolu u sektoru turizma u BiH. U izvještaju su date i preporuke za četiri grupe aktera, i to za upravljačka tijela u turizmu, poslodavce, institucije koje se bave obrazovanjem i istraživanjem u oblasti turizma, te organizacije civilnog društva. Preporuke su utemeljene na informacijama dobijenim iz literature, kao i na podacima iz intervjua i ankete.

PREPORUKE

Zbog uzajamne povezanosti određenih nalaza i zaključaka, u tabeli ispod su sažete preporuke za sedam širih problematičnih područja.

7 PROBLEMATIČNIH PODRUČJA:

- 1.** Ograničene rodno osviještene politike i nepostojanje rodno osjetljivog razvoja turizma.
- 2.** Slaba primjena principa suzbijanja diskriminacije i uznemiravanja, kao i zakona o radu u turizmu, nepostojanje smjernica za borbu protiv trgovine ljudima ili standarda za privredne subjekte u turizmu u BiH, isključenost žena radnica iz socijalnog dijaloga, kao i profesionalna segregacija i rodna diskriminacija, što dovodi do neefikasne raspodjele poslova.
- 3.** Mali udio žena vodiča i vlasnica privrednih subjekata u avanturističkom i sportsko-rekreativnom turizmu, kao i nepripremljenost za žene putnice i avanturistkinje u okviru ove dvije vrste turizma, uključujući i žene koje putuju same.
- 4.** Mali udio žena preduzetnica, nedostatak kolaterala i prepreke specifične za spol u pogledu pristupa finansijama, kreditima i grantovima za pokretanje i razvoj turističke djelatnosti, obrta i prerade hrane, kao i odbojnost prema preuzimanju rizika.
- 5.** Poteškoće žena koje vode uslužne, obrtničke i djelatnosti za preradu hrane u ruralnim područjima da dopru do turista
- 6.** Potcijenjena uloga žena u ruralnim područjima kao nositeljica nematerijalne kulturne baštine.
- 7.** Izloženost vodiča u gradovima zlostavljanju i potreba veće rodne osviještenosti njihove edukacije.

Preporuke ispod su date za četiri glavne grupe zainteresiranih strana, odnosno aktera.

4 GRUPE PREPORUKA

- Ministarstva turizma i turističke organizacije,
- Institucije koje se bave turističkim obrazovanjem i istraživanjem,
- Poslodavci, uključujući udruženja poslodavaca, privredne komore, hotele, restorane i Udruženje poslodavaca ugostiteljstva i turizma (Horeca),
- Udruženja žena.

RELEVANTNA RODNA PITANJA I PREPORUKE

PROBLEM I

Ograničene rodno osviještene politike i nepostojanje rodno osjetljivog razvoja turizma

GLAVNI AKTERI

Ministarstva turizma i turističke organizacije

PREPORUKE

Ministarstva turizma mogu ispunjavati svoje obaveze definirane Zakonom o ravnopravnosti spolova na način da:

- traže, prikupljaju i koriste podatke razvrstane po spolu za ocjenjivanje i razvoj principa, kao i za turiste, radnike, turističke vodiče, plaće i druga primanja, vlasnike privrednih subjekata i menadžere u turizmu, kao i podatke vezane za turističko obrazovanje;
- traže stručna mišljenja entitetskih gender centara i, prema potrebi, Agencije za ravnopravnost spolova BiH;
- uključe najmanje 40 procenata bilo kojeg spola u radne grupe za razvoj principa;
- utvrde oblasti rodnih nejednakosti, potrebe, očekivanja i iskustva, te da mjere kojima se rješavaju data pitanja uvrste u strategije i akcione planove za turizam.

Turističke organizacije mogu uključiti udruženja žena u ocjenjivanje ili razvoj općinskih, gradskih ili kantonalnih principa turizma.

Ministarstva turizma i turističke organizacije mogu podržati inicijative civilnog sektora i privrednih subjekata koje se bave ulogom i doprinosom žena historiji, kulturi, umjetnosti i običajima (kao što je aplikacija za mobitele HerStory), kao i inovativne privredne subjekte žena (kao što je CulTour).

Institucije koje se bave turističkim obrazovanjem i istraživanjem

Tražiti i koristiti podatke razvrstane po spolu u anketama za turiste, radnike, turističke vodiče, plaće i druga primanja, vlasnike privrednih subjekata i menadžere u turizmu, kao i podatke vezane za turističko obrazovanje.

Organizacije civilnog društva

Zagovarati rodno osviještene politike u razvoju turizma (npr. raspodjela grantova, korištenje rodne statistike, sektorski ili klusterski standardi).

PROBLEM 2

labo primjena principa suzbijanja diskriminacije i uznemiravanja, kao i zakona o radu u turizmu, nepostojanje smjernica za borbu protiv trgovine ljudima ili standarda za privredne subjekte u turizmu u BiH, isključenost žena radnica iz socijalnog dijaloga, kao i profesionalna segregacija i rodna diskriminacija, što dovodi do neefikasnog raspodjele poslova

GLAVNI AKTERI

Ministarstva turizma i turističke organizacije

PREPORUKE

Izraditi i promovirati standarde ponašanja privrednih subjekata iz sektora turizma koje bi usvojila svaka firma koja dobije pomoć vlade (organizaciona pravila za suzbijanje diskriminacije na radnom mjestu, plaće, unapređenja, kao i mogućnosti edukacije, potom pravila protiv uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, mobinga, te trgovine radnom snagom i seksualnog iskorištavanja).

Razmotriti saradnju s inicijativama poput UNDP-ove oznake rodne ravnopravnosti ili certifikata Izvrsnost u različitosti Koalicije D&I (koalicija za različitost i inkluziju) iz BiH i njihovo prilagođavanje sektoru turizma u BiH.

Uvrstiti podizanje svijesti o principima suzbijanja diskriminacije, mobinga, uznemiravanja i trgovine ljudima u sve obuke, okrugle stolove, diskusije za menadžere, radnike, vodiče, preduzetnike i vladino osoblje, umjesto da to budu teme odvojenih skupova.

Potaći uspostavljanje udruženja radnika, kao što su udruženja spremačica i čistačica, udruženje konobara i konobarica, i uključiti ih u socijalni dijalog zajedno sa sindikatima.

Horeca, privredne komore, udruženja poslodavaca

Sarađivati s upravnim tijelima sektora turizma u vezi sa standardima ponašanja za privredne subjekte iz turizma radi sprečavanja diskriminacije, uznemiravanja, mobinga i trgovine ljudima, koji stvaraju nelojalnu konkurenciju te utiču na neefikasnu raspodjelu poslova i odlazak radne snage.

Promovirati mogućnosti roditeljskog odsustva za očeve u privrednim subjektima iz sektora turizma.

Poslodavci ili klasteri mogu donijeti sopstvene standarde ponašanja radi sprečavanja diskriminacije, uznemiravanja, mobinga i trgovine ljudima čak i kada nema standarda na nivou sektora.

GLAVNI AKTERI

Udruženja žena

Institucije koje se bave turističkim obrazovanjem i istraživanjem

PREPORUKE

Potaći žene radnice u turizmu da osnuju udruženja radnica i podržati ih u zagovaranju ostvarivanja njihovih prava. Pomoći im da uspostave veze s organizacijama civilnog društva koje pružaju pravne savjete i pravnu pomoć u slučajevima diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja.

Pozvati vlasnike, menadžere i osoblje privrednih subjekata iz sektora turizma, kao i turističke organizacije, na edukacije i javne skupove na temu principa suzbijanja diskriminacije, uznemiravanja, mobinga, rodno zasnovanog nasilja i trgovine ljudima.

Zagovarati donošenje standarda ponašanja za privredne subjekte iz sektora turizma koje bi usvojila svaka firma koja dobije pomoć vlade (organizaciona pravila za suzbijanje diskriminacije na radnom mjestu, plaće, unaprjeđenja, kao i mogućnosti edukacije, potom pravila protiv uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, mobinga te trgovine radnom snagom i seksualnog iskorištavanja). Pomoći poslodavcima da razviju sopstvene standarde kada nema standarda na nivou sektora.

Anketirati kratkoročne, sezonske radnike o njihovim iskustvima, a naročito imigrante, čiji će se broj u narednim godinama eventualno povećavati zbog nedostatka radne snage.

Educirati učenike i studente u srednjim školama i na fakultetima o međunarodnim i domaćim principima suzbijanja diskriminacije, mobinga, uznemiravanja i trgovine ljudima.

PROBLEM 3

Mali udio žena vodiča i vlasnica privrednih subjekata u avanturističkom i sportsko-rekreativnom turizmu, kao i nepripremljenost za žene putnice i avanturistkinje u okviru ove dvije vrste turizma, uključujući i žene koje putuju same

GLAVNI AKTERI

Ministarstva turizma i turističke organizacije

PREPORUKE

Obezbijediti grantove za edukaciju, obuku i certifikaciju žena vodiča za sportsko-rekreativne aktivnosti i promovirati uspješne žene vodiče avanturističkog i sportsko-rekreativnog turizma kako bi se povećao interes drugih žena.

Učiniti da sigurnosni standardi klastera sportsko-rekreativnog turizma budu rodno osvješteniji. Potaći gorske službe spašavanja i organizatore sportsko-rekreativnih aktivnosti u prirodi da uspostave protokol reagovanja i obuče osoblje za slučajeve rodno zasnovanog nasilja.

Potaći organizatore putovanja i aktivnosti da uspostave ture s avanturističkim aktivnostima i aktivnostima u prirodi namijenjene samo ženama.

Poslodavci
(organizatori sportsko-rekreativnih aktivnosti)

Uspostaviti sigurnosni protokol u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, uz već postojeća opća pravila za suzbijanje diskriminacije i pravila sigurnosti.

Primijeniti strategije za angažovanje većeg broja žena kao vodiča sportsko-rekreativnog turizma (potaći žene učesnice sportsko-rekreativnih aktivnosti i udruženja žena da se certificiraju i rade kao vodiči, stvoriti sigurno okruženje i uspostaviti nultu toleranciju diskriminacije i uznemiravanja, zadržati fleksibilnost u pogledu drugih prioriteta koje žene imaju, a posebno u vremenu krize).

Udruženja žena

Ispitati mogućnosti da se udruženja žena angažuju u turama s avanturističkim i sportsko-rekreativnim aktivnostima namijenjenim samo ženama.

Zalagati se za rodno osvještene standarde sigurnosti za sportsko-rekreativne aktivnosti i pomagati organizatorima tih aktivnosti da uspostave protokole ili pravila reagovanja u slučaju rodno zasnovanog nasilja.

PROBLEM 4

Mali udio žena preduzetnica, nedostatak garancija i prepreke specifične za spol u pogledu pristupa finansijama, kreditima i grantovima za pokretanje i razvoj turističke djelatnosti, obrta i prerade hrane, kao i odbojnost prema preuzimanju rizika

GLAVNI AKTERI

PREPORUKE

Ministarstva turizma i turističke organizacije

Primjenjivati, odnosno nastaviti s primjenom afirmativnih mjera podrške privrednim subjektima iz sektora turizma, a naročito tokom krize (npr. u slučaju jednakog broja bodova prioritet dati privrednim subjektima čije su vlasnice žene ili koji su usmjereni na žene u odnosu na druge subjekte ili dati dodatni broj bodova prijavama takvih privrednih subjekata).

Raditi s entitetskim garancijskim fondovima radi poboljšanja pristupa garancijama za privredne subjekte koje vode žene u poljoprivredi, obrtu i turizmu, kao i s bankama radi razvoja prilagođenih bankarskih proizvoda i obezbjeđivanja senzibilnosti za prepreke i poslovne osobine specifične za spol.

U turističkim organizacijama uspostaviti savjetodavne funkcije radi podrške ženama za pokretanje turističke djelatnosti, prijavljivanje za kredite i grantove za registraciju i proširivanje privrednih djelatnosti, kao i za izlazak na unosnija tržišta.

Horeca, privredne komore, udruženja poslodavaca

U okviru privredne komore, udruženja poslodavaca, Horece i sličnih organizacija na različitim nivoima uspostaviti odjeljenja za žene, poput primjera u Privrednoj komori RS. Ova odjeljenja bi mogla:

- djelovati kao glas žena preduzetnica i ispitivati njihove potrebe, te se zalagati za bolji pristup grantovima i kreditima;
- organizirati učenje, mentorstvo i poslovnu razmjenu između privrednih subjekata žena, a posebno onih iz turizma i pratećih sektora;
- sarađivati s institucijama, udruženjima žena i međunarodnim organizacijama.

Udruženja žena

Organizirati turističke zadruge kako bi se omogućila standardizacija i raspodjela rizika mikroproizvođača prehrambenih proizvoda i rukotvorina, te pružalaca usluga smještaja i ishrane.

Institucije koje se bave turističkim obrazovanjem i istraživanjem

U okviru turističkog obrazovanja u srednjim školama i na fakultetima uvesti kurseve preduzetništva, te tako potaći učenike i studente, a naročito žene, da razmotre mogućnost pokretanja djelatnosti.

PROBLEM 5

Poteškoće žena koje vode uslužne, obrtničke i djelatnosti za preradu hrane u ruralnim područjima da dopru do turista

GLAVNI AKTERI

Ministarstva turizma i turističke organizacije

PREPORUKE

Turističke organizacije mogu pomoći firmama žena da se povežu s turoperatorima i turističkim vodičima iz susjednih urbanih turističkih lokaliteta, kao i da se samostalno udruže kao organizatori aktivnosti, odnosno „turističke zadruge“ u onim područjima u kojima nema dovoljno posrednika ove vrste.

Turističke organizacije mogu potaći razvoj turističkih proizvoda vezanih za privredne djelatnosti kao što su sakupljanje šumskih plodova i tradicionalna prerada hrane gdje su žene dominantne i mogu se lako prilagoditi ulozi vodiča i učiteljice u edukativnom turizmu.

Na internetskim stranicama turističkih organizacija mogu se postaviti prezentacije i kontakt informacije lokalnih pružalaca turističkih usluga, obrta i snabdjevača hrane na različitim jezicima i tako im pomoći u promociji na ključnim fizičkim lokacijama.

Ministarstva turizma i turističke organizacije mogu organizirati obuke za mikropreduzeća iz turizma i pratećih sektora iz ruralnih područja na temu rezervacija putem interneta, prodaje i marketinga na internetu i pri tome voditi računa da zastupljenost žena na takvim obukama bude najmanje 40 procenata.

Ministarstva turizma i turističke organizacije mogu provoditi promotivne aktivnosti s ciljem povećanja broja posjetilaca ruralnim područjima u okolini određenih urbanih turističkih lokaliteta.

PROBLEM 6

Potcijenjena uloga žena u ruralnim područjima kao nositeljica nematerijalne kulturne baštine

GLAVNI AKTERI

Ministarstva turizma i turističke organizacije

Udruženja žena

Poslodavci (osviješteni turoperateri i agencije)

PREPORUKE

Turističke organizacije: Mapirati prakse koje se još upražnjavaju u prirodi, poljoprivredi i kulturi ruralnih područja gdje su žene glavne nositeljice tih praksi, odrediti one koje treba zaštititi i zalagati se za njihovu zaštitu.

Ministarstva turizma: Podržati udruženja žena i dizajnerke u razvoju dizajna, proizvoda, pakovanja i usluga vezanih za spomenute aktivnosti (model: DUGA Banja Luka i Imaginarium Studio, Bazerdžan, kao i pojedinačne obrtnice) i pri tome tražiti poštenu plaću i plaćene doprinose za žene obrtnice i proizvođače hrane.

Osnovati turističke zadruge, društvena preduzeća ili odjeljenja za turizam u sklopu postojećih zadruga i društvenih preduzeća.

Organizirati partnerstva s dizajnerima i stručnjacima za IT radi boljeg predstavljanja proizvoda i usluga žena u turizmu.

Istražiti modele zapošljavanja kojima se omogućava zaposlenje s plaćenim doprinosima.

Usvojiti dobre poslovne prakse angažovanja ruralnih domaćinstava u snabdijevanju sektora turizma u kojima se vodi računa da se rad žena prepoznaje i vrednuje.

Sarađivati s udruženjima žena na organizaciji edukativnih aktivnosti zasnovanih na prirodi sa ženama nositeljicama tradicionalnih praksi kao vodičima.

PROBLEM 7

Izloženost vođiĉa u gradovima zlostavljanju i potreba veće rodne osviještenosti njihove edukacije

GLAVNI AKTERI

Ministarstva turizma i turistiĉke organizacije

Poslodavci (osviješteni tuoperateri i agencije)

PREPORUKE

U obuke i certifikaciju turistiĉkih vođiĉa uvrstiti materijale koji:

- bude senzibilitet kod vođiĉa vezano za različite potrebe muškaraca i žena kao turista;
- promoviraju doprinos i muškaraca i žena historiji i kulturi datih lokaliteta;
- pomažu im da djeluju protiv seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na radnom mjestu.

Uspostaviti protokol za prijavljivanje nasilja, zlostavljanja, diskriminacije, uznemiravanja i trgovine ljudima u kontekstu turizma, koje mogu prijavljivati vođiĉi, turisti i drugi akteri.

Donijeti standarde ponašanja radi sprečavanja diskriminacije, uznemiravanja, mobinga i trgovine ljudima, ĉak i kada takvi standardi ne postoje na nivou sektora, kao i protokole u sluĉajevima kada se takve situacije dese.

Obučiti vođiĉe da budu svjesni razliĉitih potreba muškaraca i žena turista i da promoviraju doprinose i muškaraca i žena historiji i kulturi, te osnažiti vođiĉe da djeluju protiv nasilja zasnovanog na spolu.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

PROJEKT RAZVOJA ODRŽIVOG TURIZMA
U BOSNI I HERCEGOVINI (TURIZAM)

@turizambih.ba

@turizambih.ba

#USAID Turizam

@turizambih

USAID Turizam